Autoreferat

EWELINA DRZEWIECKA

Dyplomy i stopnie naukowe

2013 – doktor nauk humanistycznych w zakresie kulturoznawstwa, stopień uzyskany na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego na podstawie rozprawy doktorskiej pt. „Kreacje zdrajcy w bułgarskich parafrazach biblijnych (XX wiek i początek XXI wieku)" – promotorka: dr hab. Grażyna Szwat-Gyłybow, prof. IS PAN, recenzenci: prof. dr hab. Georgi Minczew oraz dr hab. Celina Juda, prof. UJ;

2010 – magister teologii ogólnej, Wydział Teologiczny, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie;

2007 – magister filologii słowiańskiej ze specjalizacją bułgarystyka, Instytut Slawistyki Zachodniej i Południowej, Uniwersytet Warszawski;

2005 – licencjat filologii słowiańskiej, Instytut Slawistyki Zachodniej i Południowej, Uniwersytet Warszawski.

Dotychczasowe zatrudnienie

od 2014 do chwili obecnej – adiunktka w Instytucie Slawistyki Polskiej Akademii Nauk

2012–2013 – asystentka w Instytucie Slawistyki Polskiej Akademii Nauk

od 2020 do chwili obecnej – docentka w Cyrylo-Metodejskim Centrum Badawczym przy Bułgarskiej Akademii Nauk (Cyrillo-Methodian Research Center at the Bulgarian Academy of Sciences)

2014–2020 – adiunktka w Cyrylo-Metodejskim Centrum Badawczym przy Bułgarskiej Akademii Nauk

2014 – asystentka w Cyrylo-Metodejskim Centrum Badawczym przy Bułgarskiej Akademii Nauk

W tym dwa roczne urlopy macierzyńskie w latach 2017–2018 i 2022–2023.

Osiągnięcia naukowe

Główne osiągnięcie naukowe

Jako główne osiągnięcie naukowe o znaczącym wkładzie w rozwój nauk o kulturze i religii (w rozumieniu Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm., w art. 219 ust. 1 pkt. 2) wskazuję cykl artykułów nt.:

Między religijnym prze(d)sądem a imperatywem świeckości. Nowoczesność w świetle badań postsekularnych nad literaturą i literaturoznawstwem bułgarskim

1. E. Drzewiecka, *Reception of the Bible in Modern Bulgarian Culture: The (Post)Secular and the National*, [w:] *The Experience of Faith in Slavic Cultures and Literatures in the Context of Postsecular Thought*, red. D. Sosnowska, E. Drzewiecka WUW, Warszawa 2018, s. 144–164.
2. E. Drzewiecka, *Accuracy and Reception: On Theological and Aesthetic Novelty in Two Novels by Teodora Dimova*, „Colloquia Humanistica", 10, 2021, s. 1–27. https://doi.org/10.11649/ch.2605
3. E. Drzewiecka, *Postsecular Thought and Literary Studies: Towards the Problem of 'the Religious' within a Local Cultural Context*, „Culture and Religion", 2024, 24(4), s. 361–382. https://doi.org/10.1080/14755610.2025.2498543
4. E. Drzewiecka, *Duchowe – nowoczesne – naukowe. Wartości w dyskursie krytycznoliterackim Bojana Penewa.* „Kultura Słowian", 2023, 19, s. 95–107. https://doi.org/10.4467/25439561KSR.23.007.18984
5. E. Drzewiecka, *Przynależność bez wiary? Bułgarska tożsamość prawosławna a literaturoznawstwo*, „Studia Religiologica", 2023, 56(3), s. 1–17. https://doi.org/10.4467/20844077SR.23.009.19997
6. Е. Джевиецка, *Българската литература и християнството. Големият въпрос на един „малък" народ*, „Езиков свят", 2025, 23(2), s. 159–172. https://doi.org/10.37708/ezs.swu.bg.v23i2.15
7. E. Drzewiecka, *Literatura a religia. Tradycje polskiej i bułgarskiej humanistyki w perspektywie kulturowej konfrontacji*, „Konteksty Kultury", 2024, 21(1), s. 78–97. https://doi.org/10.4467/23531991KK.24.010.19753
8. E. Drzewiecka, *Religia a dyskursy literaturoznawcze w perspektywie postsekularnej*, „Teksty Drugie", 2025, 6, s. 60–81.

Charakterystyka głównego osiągnięcia naukowe

Wskazane przeze mnie osiągniecie naukowe powiązane jest z prowadzonymi przeze mnie od 12 lat badaniami nad problematyką religii i religijności w kulturze nowoczesnej, a zwłaszcza w dyskursie elit intelektualnych. Przedmiotem mojego namysłu są nie tyle fakty empiryczne, co wyobrażenia na ich temat, wyłaniające się z tekstów pisanych w XX i XXI wieku przez przedstawicieli kultury i nauki w ramach różnorodnych kolektywów myślowych. Wypracowane przeze mnie w duchu tzw. hermeneutyki podejrzeń podejście inspirowane jest myślą postsekularną (w ujęciu wyłaniającym się z prac takich badaczy jak Talal Asad, Jose Casanova, Giorgio Agamben, Agata Bielik-Robson, Michał Warchala czy Tadeusz Sławek) i łączy metody wywodzące się z literaturoznawstwa, kulturoznawstwa oraz historii (zwłaszcza historii kulturowej, historii idei oraz historii pojęć), a także filozofii i teologii. Dążę do wielowymiarowego oglądu sensów ewokowanych w wypowiedziach pisarzy i uczonych i w ten sposób rozwijam refleksję na temat różnorodnych artykulacji i przejawów funkcjonowania pojęć i tradycji religijnych w warunkach „epoki świeckiej".

W swoich badaniach eksploruję nowoczesną kulturę bułgarską, a więc kulturę, która uznawana jest za peryferyjną względem tzw. zachodnioeuropejskiego centrum cywilizacyjnego, zarówno z powodu różnic w trajektorii rozwoju historycznego (wpływy wzorów kultury bizantyńskiej i osmańskiej), jak i funkcjonujących w nauce przesądów, prowadzących nierzadko do jej (wtórnej) orientalizacji i/lub egzotyzacji. Uznaję, że badanie „nieznanego" szerzej dyskursu intelektualnego przedstawicieli kultury bułgarskiej może mieć wartość nie tylko dla tamtejszego środowiska akademickiego, ale też stanowić istotny wkład w historię literatury i kultury europejskiej, uruchomiający myślenie w kategoriach historii idei i historii humanistyki. Praktykowanie tego rodzaju historii nauki (bułgarskiej) widzę jako działanie o charakterze głęboko krytycznym, otwierającym czytelników na kluczowe przewartościowania współczesnej humanistyki. Wprowadzam do polskiego i międzynarodowego obiegu naukowego wiedzę na temat kultury „zapoznanej" w ujęciu, które wykracza poza wciąż dominujące matryce poznawcze.

Prezentowany jako główne osiągnięcie naukowe cykl artykułów nosi tytuł *Między religijnym prze(d)sądem a imperatywem świeckości. Nowoczesność w świetle badań postsekularnych nad literaturą i literaturoznawstwem bułgarskim* i składa się z ośmiu tekstów opublikowanych w latach 2018–2025 w trzech językach: polskim, angielskim i bułgarskim.

1. E. Drzewiecka, *Reception of the Bible in Modern Bulgarian Culture: The (Post)Secular and the National,* [w:] *The Experience of Faith in Slavic Cultures and Literatures in the Context of Postsecular Thought,* red. D. Sosnowska, E. Drzewiecka WUW, Warszawa 2018, s. 144–164.

Artykuł ten został opublikowany w monografii zawierającej recenzowane materiały z międzynarodowej konferencji naukowej „Doświadczenie wiary w literaturach i kulturach słowiańskich w świetle myśli postsekularnej / The Experience of Faith in Slavic Cultures and Literatures in the Context of Postsecular Thought" (organizowanej przez Instytut Slawistyki Zachodniej i Południowej Uniwersytetu Warszawskiego, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk oraz Fundację Slawistyczną w dniach 16–17 października 2017 roku w Warszawie). Stanowi on podsumowanie moich wcześniejszych eksploracji i wprowadzenie do problemów badawczych, które stoją w niniejszym cyklu w centrum uwagi i które usytuować można w pespektywie kulturowej historii pojęć w ich sprężeniu z nowoczesnym dyskursem humanistycznym. Wywód zaczynam od charakterystyki sposobów funkcjonowania Biblii na gruncie Kościoła prawosławnego, a także w kulturze bułgarskiej. Pod koniec XIX i na początku XX wieku bułgarski intelektualista ma dostęp do dwóch źródeł wiedzy o Biblii: z jednej strony to prawosławna obrzędowość i tradycja, z drugiej – literatura piękna i specjalistyczna powstała w obcym kontekście kulturowym i/lub konfesyjnym. Zderzenie tych dwóch porządków pokazuje przypadek Nikołaja Rajnowa (1889–1954), uznanego bułgarskiego pisarza okresu międzywojennego, który obficie czerpał z różnorodnych tradycji religijnych i z tego powodu stał się tematem ostrych sporów światopoglądowych po tym, jak wydał „bluźnierczą" powieść o życiu Jezusa. Twierdzę, że recepcja jego twórczości świadczy o współistnieniu różnych stylów lektury (w ujęciu Michała Głowińskiego), a także o braku wyraźnego rozróżnienia między tym, co religijne i tym, co świeckie, między tym, co kościelne a tym, co estetyczne, co stawia w centrum uwagi lokalne zasady rozumienia i wartościowania dychotomii projektowanych w zachodnioeuropejskiej nowoczesności.

W dalszej części tekstu dokonuję reasumpcji moich dotychczasowych badań nad bułgarskimi literackimi interpretacjami narracji ewangelicznych, które widzę nie tylko jako parafrazy w rozumieniu literaturoznawczym, ale też filozoficznym. Odsyła to do koncepcji Agaty Bielik-Robson i jej praktykowania myśli postsekularnej w perspektywie uwikłań „kryptoteologicznych". Idąc tym tropem, stawiam tezę, że miejsce Biblii w literaturze bułgarskiej doby nowoczesności wiąże się z lokalnym rozumieniem religii, co z kolei odsyła

do wyobrażeń na temat bułgarskiej tożsamości kulturowej, przy czym nadrzędną kategorią interpretacyjną wśród elit intelektualnych okazuje się autentyczność. Przypominam, że paradoksem literaturoznawstwa bułgarskiego jest to, że z jednej strony stale powtarzana jest teza o niereligijności literatury bułgarskiej, z drugiej zaś wciąż podnoszone jest pytanie o naturę religijności/światopoglądu pisarzy bułgarskich. Uznaję, że to napięcie odzwierciedla kluczowe problemów modernizacyjnych i tożsamościowych, zaś wymownym świadectwem związanych z nimi aporii są dyskusje wokół (nie)religijności Pencza Sławejkowa (1866–1912), jednego z najważniejszych przedstawicieli modernizmu i w ogóle elit kulturalnych przełomu XIX i XX wieku. Historia recepcji Sławejkowa, a stosowane przez bułgarskich krytyków literackich i literaturoznawców klasyfikacje ujawnia ewolucję znaczeń w społecznym pojmowania „religii": od pojęcia związanego z konkretną (tu: prawosławną) konfesją do luźnej asocjatywnej koncepcji duchowości. Dyskusja o „religijności" Sławejkowa, podobnie jak spór o „transgresje" Rajnowa potwierdzają, że z jednej strony bułgarskie elity zmagają się z pojęciem tego, co religijne w ramach nowoczesności; z drugiej – kwestia religijności Bułgarów jest na tyle paląca, że rozwiązywana jest przy użyciu kanonu literatury narodowej.

W artykule pokazuję zatem, że doświadczenie modernizacji i rzekomej sekularyzacji kultury bułgarskiej skutkuje rozwarstwieniem się znaczeń, a także powstaniem nieinstytucjonalnego stosunku do religii bez jakiegokolwiek związku z tradycyjnymi kultami. Ostatecznie „religia" staje się „pojęciem podstawowym" w rozumieniu Reinharta Kosellecka, odnosząc się raczej do mglistej idei religijności (bułgarskiej) jako znaku czegoś pozytywnego i społecznie ważnego, jako wyrazu (jakiejś) duchowości pojmowanej jako gwarancja (jakiejś) moralności. Jako taka, zyskuje ona w dyskursie intelektualnym status argumentu przeciwko (auto)stereotypowi religijnej obojętności, czym kieruje ku refleksji nad genealogią samej jej potrzeby.

2. E. Drzewiecka, *Accuracy and Reception: On Theological and Aesthetic Novelty in Two Novels by Teodora Dimova*, „Colloquia Humanistica", 10, 2021, s. 1–27. https://doi.org/10.11649/ch.2605

Artykuł ogniskuje się na problemie zasygnalizowanym w poprzednim artykule, a mianowicie, że sensy wynikające z opozycji między ortodoksją (czyli zgodnością ze źródłem) a heterodoksją (czyli porzuceniem źródła), rzekomo definiujące literacką adaptację motywów biblijnych, mogą być istotnym źródłem dla rozpoznań genealogicznych i kryptoteologicznych. Co istotne, w pytaniu o potencjał epistemiczny osobistych interpretacji kanonu, chodzi zarówno

o pracę twórczą pisarza, jak i odczytania jego tekstów przez krytyków literackich. Przedmiotem uwagi są w tym artykule dwie współczesne powieści bułgarskie pt. *Марма, Мариам* (2010) oraz *Първият рожден ден* (2016), napisane przez Teodorę Dimową (ur. 1960), a więc autorkę, która w sposób jawny wiąże się z wyznaniem prawosławnym, a jej parafrazy biblijne można uznać za przykład symbiozy między dogmatyczną zgodnością przekazu oraz literacką inwencją w kreacji świata przedstawionego. W opracowaniu określam relację tych utworów ze źródłem biblijnym przez pryzmat dychotomii „estetyczna oryginalność – teologiczna poprawność", aby następnie przekroczyć tę – jak pokazuję – ograniczającą perspektywę poprzez sproblematyzowanie zgodności odbioru w świetle pojęcia świadectwa. Pokazuję, że podstawowy dla tzw. nowoczesnych apokryfów, a więc autorskich parafraz biblijnych, problem imitacji/powtarzania kanonu, udawania źródła czy twierdzenia o prawdziwości można (i należy) zneutralizować przez uruchomienie perspektywy hermeneutyki egzystencjalnej Paula Ricoeura, a zwłaszcza jego koncepcji mimesis. Jako procedura transpozycji tego, co przedstawione (fabuły) w przedstawienie (fikcję), nie jest bynajmniej strukturą gwarantującą epistemologiczną zgodność, lecz działaniem odwołującym się do ontologicznej prawdy opowiadacza/pisarza i słuchacza/czytelnika.

Występujące w historii literatury bułgarskiej sposoby odczytywania Biblii można sprowadzić do dwóch niejako wykluczających się reżimów: teologiczno-dogmatycznego i estetyczno-krytycznego. Ich władza uwidacznia się również w recepcji analizowanych utworów Dimowej, rozdartej między pytaniem o miejsce wiary religijnej oraz rolą ideału estetycznego. W tym kontekście zauważam, że zarówno zgodność dogmatyczną, jak i narracyjną można postrzegać jako swoisty przejaw tzw. uprzedzenia protestanckiego w ujęciu Talala Asada, które rozumiane jest tu jako szczególne skupienie się na wierzeniach i ideologicznych aspektach religijności, a zatem – na ich relacji z instytucjonalnymi systemami znaczenia, co wydaje się typowe dla zachodniego rozumienia religii. W tym świetle kwestia zarówno ortodoksji, jak i nowatorstwa dzieła literackiego takiego jak współczesna parafraza narracji biblijnej, wydaje się błędnie pojmowana i wymaga przeformułowania w celu ustanowienia granicznej strefy kontaktu, w której konkretna jednostka spotyka się z różnymi uhistorycznionymi doświadczeniami.

Kolejne artykuły w cyklu, sytuujące się miedzy namysłem nad historią recepcji a genealogią pojęć i schematów interpretacyjnych, odsłaniają moje ścieżki rozumowania w coraz mocniej dookreślanym i problematyzowanym postsekularnym świetle. Przedmiotem uwagi są wzorce nowoczesności wyłaniające się z badanych źródeł w odniesieniu do tego, co religijne, w tym kryptoteologiczne prze(d)sądy samych badaczy.

3. E. Drzewiecka, *Postsecular Thought and Literary Studies: Towards the Problem of 'the Religious' within a Local Cultural Context*, „Culture and Religion", 2024, 24(4), s. 361–382. https://doi.org/10.1080/14755610.2025.2498543

Artykuł ma charakter teoretyczny i jest adresowany do czytelnika „zachodniego" środowiska akademickiego. Przedstawia moje autorskie rozumienie myśli postsekularnej i jego możliwe zastosowanie względem badań literackich i ich dyskursu. Podstawowe rozważania, która zostały pierwotnie opublikowane w języku polskim, stanowią tu punkt wyjścia do umocowania problemu oraz uzasadnieniu potencjału postsekularnego literaturoznawstwa w badaniach nad problemami „tego, co religijne" w kulturach będących produktem „wschodnioeuropejskiego" doświadczenia nowoczesności.

W nawiązaniu do refleksji zawartej w poprzednich dwóch tekstach cyklu, proponuję tu strategię wyjścia poza konwencje i uprzedzenia w obrębie wrażliwego obszaru badawczego, jakim jest slawistyka i badania regionalne nad tzw. Europą Wschodnią. Najpierw przywołuję trzy zidentyfikowane już przeze mnie odsłony myśli postsekularnej (tematologiczną, dekonstrukcyjną i projekcyjną), a następnie zauważam, że skoro samo przeciwstawienie „religijne – świeckie" jest kontekstowe i dialektyczne, to w istocie wszystkie rozróżnienia i założenia obecne we współczesnej nauce wymagają rewizji. Odsyłając do postulatu odejścia od modelu, w którym dominująca (w domniemaniu „świecka") kultura zachodnia jest zawsze źródłem, a kultury mniejszościowe jej (nieudanymi) kopiami, wskazuje na potencjał analizy nieciągłości i luk w modelu kulturowym (zarówno w wersji promowanej przez „centrum", jak i zasymilowanej przez „peryferie"). W przypadku kultur Europy południowej i wschodniej oznaczałoby to nie tylko lekturę prac zachodnich uczonych w duchu hermeneutyki podejrzeń, ale także zaangażowanie się w refleksję nad prawosławiem, które jest wyznaniem w regionie istotnym, ale głęboko zapoznanym.

Wskazuję, że w ramach modelu badań transdyscyplinarnych, którego przyjęcia domaga się eksploracja tzw. kultur wschodnioeuropejskich, nowe perspektywy badawcze inspirowane myślą postsekularną mogą przybierać jedną z następujących form: 1) analiza i interpretacja obecności alternatywnych form religii lub religijności; 2) rozszyfrowywanie kryptoteologicznych uwikłań użytkowników kultury i (ich) projektów ideologicznych; 3) wprowadzanie koncepcji bieżących w prawosławiu/islamie do antropologii skoncentrowanej na Zachodzie; 4) badanie religii i jej roli w procesach adaptacji i translacji kulturowej. Następnie argumentuję na rzecz potencjału badań nad samym literaturoznawstwem jako polem naukowym. Nie tylko bowiem literatura, ale też dyskurs literaturoznawczy odnoszą się do

relacji między tym, co religijne a tym, co świeckie i to nie tylko poprzez „stosunek do religii", ale także poprzez tworzenie nowych rozróżnień i znaczeń. Ukształtowane przez narrację właściwą sekularyzacji literaturoznawstwo odgrywa ważną rolę w dalszym jej rozwijaniu; okazuje się swego rodzaju papierkiem lakmusowym przesunięć semantycznych i aksjologicznych związanych z imperatywem świeckości. Dlatego też w ramach postsekularnego literaturoznawstwa celem analizy jest nie tylko dekonstrukcja opozycji binarnych, ale także prześledzenie genealogii kluczowych kategorii, co otworzyłoby pole refleksji na: 1) ponowną analizę stereotypów dotyczących literatur (i kultur) narodowych, np. dotyczących obecności i znaczenia wątków religijnych oraz stosowania kodów religijnych; 2) reinterpretację twórczości artystów dotychczas marginalizowanych lub uznawanych za nieodwołalnie sklasyfikowanych; 3) zwrócenie uwagi na istnienie kryptoteologicznych uwikłań zarówno autorów (pisarzy, krytyków itp.), jak i badaczy, a w konsekwencji na lokalne doświadczenie (a nawet kreację) nowoczesności. Odsyłając do ustaleń Michaela Kaufmanna i Vincenta Pecory, argumentuję, że literaturoznawstwo stanowi ważną formę epistemologicznej wrażliwości, gdyż nierozerwalnie związane bywa z badaniem sekularyzmem, rozumianego jako wynik procesu tworzenia linearnej opowieści o przejściu od religijności do świeckości, a ponadto (świadome prowizoryczności własnych obiektów) ma moc ujawniania „nierówności" i „niekonsekwencji" dyskursu świeckiego i rewidowania lokalnych narracji (o) nowoczesności.

W tym świetle wskazuję na znaczenie slawistyki, która ze względu na swoją (geo)polityczną genealogię oraz immanentną różnorodność dyscyplinarną i językową może być postrzegana jako swoista strefa graniczna czy sfera mediacyjna w badaniach akademickich, kwestionująca utrwaloną wiedzę w kluczu dychotomię „Europa Zachodnia – Europa Wschodnia". Sugeruję, że w tym kontekście przypadek nowoczesnej kultury bułgarskiej i jej dyskursów może być szczególnie interesujący. Po pierwsze, jest ona postrzegana jako „peryferyjna" w dwóch wymiarach: ze względu na odmienny (niż zachodnioeuropejski) rozwój historyczny, oparty na wpływie wielu różnych wzorców kulturowych i religijnych, w tym osmańskiego, oraz ze względu na silny związek z Kościołem prawosławnym, który w zachodniocentrycznych naukach społecznych nadal jest uznawany za nienowoczesny. Po drugie, choć opiera się na chrześcijańskim światopoglądzie, jednym z jej najistotniejszych elementów jest autostereotyp Bułgara jako religijnie indyferentnego (ewentualnie poganina, heretyka lub ateisty). Ten autostereotyp pokazuje swoistą władzę symboliczną pojęcia (podstawowego) „religia", a został utrwalony w dyskursie intelektualnym w latach 20. i 30. XX wieku dzięki silnemu oddziaływaniu społecznemu esejów historyka literatury bułgarskiej, Bojana Penewa (1882–1927). I to jemu poświęcony jest kolejny artykuł cyklu.

4. E. Drzewiecka, *Duchowe – nowoczesne – naukowe. Wartości w dyskursie krytycznoliterackim Bojana Penewa*. „Kultura Słowian”, 2023, 19, s. 95–107. https://doi.org/10.4467/25439561KSR.23.007.18984

Artykuł poświęcony jest rozumieniu tego, co religijne przez Bojana Penewa (1882–1927), wybitnego historyka literatury bułgarskiej, znawcy literatur słowiańskich, krytyka literackiego, który jako jeden z najbardziej wpływowych przedstawicieli bułgarskich elit międzywojennych, na trwałe wprowadził w obieg diagnozę o religijnym indyferentyzmie Bułgara i postawił tezą o realistycznym charakterze literatury bułgarskiej. W świetle filozofii Charlesa Taylora, stwierdzam, że skoro Penew głosi „wyższą duchowość wartości moralno-religijnych”, to konieczne jest postawienie pytania o kryjące się za tą artykulacją dobra wyższego rzędu, tj. dobra, które zdaniem uczonego są nie tylko nieporównywalnie ważniejsze od innych, lecz są także punktem odniesienia dla wszelkich rozważań, decyzji i ocen. Skupiam się na dyskursie krytycznoliterackim jako szczególnie perswazyjnym. Wychodzę od faktu problematycznej recepcji myśli Penewa i jego wkładu w bułgarskie literaturoznawstwo, za poglądowe uznając odczytania dwóch współczesnych badawczy literatury bułgarskiej, Galii Simeonowej-Konach oraz Bojko Penczewa. Pokazuję, jak uruchomienie perspektywy postsekularnej umożliwia wyjście poza utarte odczytania i nieporozumienia, co wydaje się istotne ze względu na przesąd na temat domniemanej „niereligijności” literatury bułgarskiej.

W artykule prezentuję rezultaty moich badań nad sensami ewokowanymi przez terminy kojarzone ze sferą religijną, zarówno bezpośrednio (*religia, religijny*), jak i pośrednio (*duchowy, wewnętrzny*). Stanowi to wyraz uprawianej przeze mnie postsekularnej dekonstrukcji pary opozycyjnej „religijne – świeckie”, która nawiązuje do tradycji dekonstrukcjonistycznych metod czytania tekstów literackich i założeń badań spod znaku *Begriffsgeschichte*, zwłaszcza semazjologicznej, semantycznej i pragmatycznej analizy pojęć. Pokazuję, że można wyróżnić trzy sensy, w jakich Penew używa leksemu *religiozen* (*религиозен*), a jego związek z ideą świeckości jest nieustanowiony, choć sam fakt, iż termin *religijny* ma charakter wieloznaczny wskazuje na legitymizację nowoczesności. Zauważam, że w centrum koncepcji bułgarskiego krytyka znajduje się pojęcie *tego, co duchowe*, które ujawnia swój sens w ramach silnie wartościujących opozycji semantycznych: wewnętrze – zewnętrze, głębokie – powierzchowne oraz niezmienne – przemijalne.

Dzięki wprowadzeniu perspektywy postsekularnej pokazuję, że w kontekście wartościowania literatury (bułgarskiej) *to, co religijne* nie oznacza tematu samego w sobie, czyli obecności wątków i symboli religijnych (tj. pochodzących z danej tradycji religijnej), ale

konkretne podejście do bytu (i procesu twórczego); przy czym nie jest ono motywowane konkretnym wyznaniem czy religią, lecz pewnym uogólnionym doświadczeniem rzeczywistości. Wskazuję również, że w Penewowskim projekcie czytania/pisania literatury wyłania się epistemologiczna triada „kontemplacja – rozumienie – interpretacja", która ma charakter polemiczny względem scjentystycznego pojmowania metod badawczych oraz przyrodoznawczej koncepcji nauki i literatury. Badanie naukowe literatury, „praktykowanie" historii literatury ma fundamentalne znaczenie dla rozwoju wspólnoty. O ile imperatyw duchowego rozwoju (pisarza, badacza, wspólnoty) stoi w centrum projektu aksjologicznego Penewa, o tyle dobrem wyższym okazuje się idea *Humanität*. W odniesieniu do pytania o jego kryptoteologiczne uwikłania, wskazuję, że odpowiedzi można szukać w modelu, który oferuje pietyzm. Uzasadniam to nie tylko ogólną rolą tego ruchu w procesie kształtowania się romantyzmu niemieckiego, tak bliskiego bułgarskiemu krytykowi, lecz także konkretnie – jego wartościowaniem wyłaniającym się ze wykładach o romantyzmie.

Pokazuję, że tak definiowana koncepcja Penewa nie opiera się na modernistycznym estetyzmie jako alternatywnej formie ekspresji w sytuacji dominacji konserwatywnego porządku moralnego, co podkreśla Penczew. Nie wynosi też do ideału nieprawosławnego kontekstu kulturowego, jak uznaje Simeonowa-Konach. Źródłem napięcia poznawczego są różnice w rozumieniu samego pojęcia *tego, co religijne*. *To, co religijne* u Penewa jest duchowe, ale nie odnosi się do konkretnego doświadczenia transcendencji, tak więc nie może opierać się na przykład na katolickim mistycyzmie polskiego romantyzmu, choć Penew werbalnie do tego w niektórych tekstach pretenduje. Przypadek ten nie jest dla niego wzorem do formalnego skopiowania, ale przykładem narodowego wcielenia ducha. Jego krytyka kultury bułgarskiej w kontekście osiągnięć kultur zachodnioeuropejskich lub słowiańskich (w tym polskiej) nie wynika z zapoznania specyfiki rodzimego prawosławia z powodu zajęcia błędnych pozycji konfesyjnych, a z faktu przyłożenia optyki „innego wymiaru". To, co duchowe i nowoczesne może mieć swój wyraz i sens tylko w tym, co narodowe, w możliwie najlepszej wersji „tu i teraz". Ustalenie tego wymaga wzięcia pod uwagę jakościowych rozróżnień, które ujawniają się w perspektywie warunków komunikacji w polu bułgarskiej inteligencji początku XX wieku, te zaś odsyłają do ideału odrodzenia i modernizacji.

5. E. Drzewiecka, *Przynależność bez wiary? Bułgarska tożsamość prawosławna a literaturoznawstwo*, „Studia Religiologica", 2023, 56(3), s. 1–17. https://doi.org/10.4467/20844077SR.23.009.19997

W tym artykule kontynuuję namysł nad warunkami komunikacji bułgarskiej inteligencji oraz sensami kryjącymi się za podstawowymi kategoriami interpretacyjnymi. Podkreślam skomplikowany obraz bułgarskiego imaginarium narodowego, ale zwracam uwagę, że zarówno w odbiorze społecznym, jak i w badaniach naukowych problematyka bułgarskiej religijności sytuowana jest zazwyczaj w kontekście problemu tożsamości narodowej oraz tak zwanej religii kulturowej (np. Petar Kanev, Kristen Ghodsee), co wymaga sproblematyzowanie samej idei „bułgarskiej religijności". Zaproponowane wyjście od faktów ustanawianych przez nauki społeczne ma sprowokować do namysłu nad ramami epistemologicznymi, w których dochodzi do utrwalania sądów na temat narodowego „ja". Przedmiotem mojej uwagi jest dyskurs elit intelektualnych, ujmowany w dłuższej perspektywie czasowej, bo chociaż wyobrażenia na temat religii i religijności są zmienne historycznie i głęboko kontekstualne, to dzieje eksploatowania tychże kategorii w przypadku bułgarskim ujawniają pewne prawidłowości, ważne dla zrozumienia „doświadczenia prawosławnego".

Sugeruję, że praktyki interpretacyjne, jakie dominują w odniesieniu do zjawisk wiązanych z tym, co religijne na gruncie prawosławia, wskazują na konkretne rozumienie „religii", odsyłające do zachodniocentrycznej matrycy poznawczej. Twierdzę, że z jednej strony zdradza ona dominację podejścia mentalistycznego, przez Talala Asada nazywanego uprzedzeniem protestanckim, wyrażającym się w krytycznym podejściu do materialności i kultu religijnego, z drugiej – konkretnie w obrębie badań nad (różnorodnym) prawosławnym kręgiem kulturowym przejawia się w istnieniu dwóch wymownych tendencji: uogólniania na podstawie „radykalnie innego" doświadczenia rosyjskiego i wyjaśniania na podstawie słownika teologii prawosławnej, bez uwzględnienia jego przednowoczesnego horyzontu ideowego. Za prze(d)sąd uznaję przekonanie, że związek między Bułgarskim Kościołem Prawosławnym a ideą narodową jest w bułgarskim kanonie kulturowym w pełni uzasadniony, a nawet inherentny. Stwierdzam, że tę rzekomą osobliwość bułgarskiej religijności można zakwestionować, nie tylko opierając się na wpisanych w badania socjologiczne słabościach i redukcjonizmach, ale też identyfikując uwikłania aksjologiczne i epistemologiczne, leżące u podstaw dominującej wzorów interpretacyjnych, często sprowadzające obserwacje do haseł „wiary bez przynależności" czy „przynależności bez wiary". Dlatego też proponuję przejście na pole badań kulturowych i spojrzenie na pojęcie „religijności bułgarskiej" z perspektywy bułgarskiej narracji narodowej, zwłaszcza że jest ono mocno związane z namysłem nad literaturą. Fundamentalne pytanie dotyczy relacji między przeświadczeniami elit a dostępnymi im słownikami i/lub reżimami epistemicznymi.

W obrębie mojej refleksji nad wyobrażeniami na temat bułgarskiej literatury i jej związków z tym, co religijne zauważam, że twierdzenia odnośnie do (a)religijności Bułgarów mają zazwyczaj formę zakamuflowaną. Nie pojawiają się w literaturoznawczych syntezach *explicite*, a przewijają się w kontekście konkretnych analiz lub tematycznych przeglądów. Zazwyczaj manifestują się pośrednio w sądach na temat charakteru bułgarskiej literatury. Wskazywane są wtedy cechy typowe lub nurty dominujące, które mają uzasadniać następujące potem generalizacje. Twierdzę, że w tym kontekście słowem kluczem w historii bułgarskiego literaturoznawstwa okazuje się pojęcie realizmu, które odsyła do rozpoznań analizowanego wcześniej Bojana Penewa (1882–1927), ale podlega istotnemu przewartościowaniu i rozwinięciu w okresie reżimu komunistycznego, zwłaszcza za sprawą marksistowskich opracowań takich ówczesnych autorytetów jak Georgi Canew (1895–1986) oraz Pantalej Zarew (1911–1997). Obowiązującą wykładnią historii literatury bułgarskiej staje się powielane przez nich twierdzenie, że realizm nie tylko jest jej dominującym nurtem, ale wręcz jej cechą charakterystyczną. W efekcie w odniesieniu do konkretnych bułgarskich pisarzy odczytania budowane są na podstawie ich rzekomej wrażliwości świeckiej, „humanistycznej", chociaż z czasem do słownika bułgarskich literaturoznawców powracają pojęcia spoza światopoglądu materialistycznego, a akcenty w interpretacjach ulegają przesunięciu w kierunku pojęcia ludzkiego ducha. Z jednej strony skupienie na tematyce społecznej i wiejskiej, kojarzonej z nurtem realizmu i za „realistyczną" uznanej, rzeczywiście obficie reprezentowanej w kanonie literatury bułgarskiej, wydaje się wywoływać odczytania w kluczu świeckiego humanizmu. Z drugiej strony wkraczające z czasem do obiegu określenia „filozoficzny", „egzystencjalny", „duchowy", a nawet „mistyczny" nie prowadzą do otwarcia na potencjał religijny analizowanych tekstów literackich, raczej dokonują jego dalszego oswojenia czy zatarcia, nawet jeśli w intencji badacza miały mieć funkcję kamuflażu.

Przekonanie o nieobecności wątków religijnych sugeruje, że są one pojmowane w odniesieniu do relacji religijne–cerkiewne oraz chrześcijańskie–ludowo-cerkiewne, co prowadzić może do odczytań opartych li tylko o kryterium tematyczne i to w ramach pierwotnego modelu wzajemnego powiązania literatury i ducha narodu. W efekcie fundamentalne dla bułgarskiego literaturoznawstwa w odniesieniu do problemu religijności bułgarskiej literatury są dwie matryce interpretacyjne, odsyłające do okresu międzywojennego: ekspercki sąd wspomnianego wyżej Penewa („Bułgar jest religijnie indyferentny") oraz jego przewartościowanie przez Georgiego Konstantinowa (1902–1970) („bułgarska religijność jest specyficzna"). Bułgarski dyskurs krytycznoliteracki i literaturoznawczy odsłania zatem dwie strategie radzenia sobie z diagnozą o braku wątków religijnych w literaturze narodowej.

Pierwsza to skupienie się na ogólnej tematyce wybranych dzieł – wtedy mowa jest o chrześcijańskiej podstawie twórczości. Druga to poszukiwanie alternatywnych rozwiązań estetycznych i ideowych – wtedy mowa jest lokalnej specyfice. Istotnym pytaniem jest więc nie to, czy niereligijność lub religijna specyfika są właściwymi określeniami, a jakie są lokalne znaczenia tego, co religijne i co mówią nam one o genealogii bułgarskiej nowoczesności.

Zarzuty względem „niewierzącego Bułgara" (tj. że nieprawidłowo praktykuje swoją wiarę, bo albo oddaje się rytuałom bezrefleksyjnie, albo traktuje je w kategoriach magicznych) opierają się na założeniu, że prawdziwa/prawidłowa religijność wyraża się w postawie duchowej i przekonaniach artykułowanych zgodnie z kanonami danej instytucji religijnej. Obecne w dyskursie przekonanie, że dychotomie takie jak „estetyczny – religijny", „społeczny (publiczny) – religijny" i „kultura – religia" są uniwersalne, zaś religijność można aprobować tylko w perspektywie etycznej lub osobistej (niepublicznej) stanowi przejaw zachodnioeuropejskiej matrycy nowoczesności. W przypadku bułgarskim z jednej strony w mocy pozostaje przedsąd nakazujący wyższość względem (zacofanej, zabobonnej) obrzędowości ludowej i/lub prawosławnej. Z drugiej strony aktualne jest rozumienie prawosławia jako wyznacznika tradycji i tożsamości narodowej. Wobec tego fundamentalnego aksjologicznego napięcia sugeruję, że w odniesieniu do dyskursu elit intelektualnych w Bułgarii użyteczna jest nie tyle formuła „przynależność bez wiary" (czy „wiara bez przynależności"), a „religia zastępcza" (*vicarious religion*) w ujęciu Grace Davie. To ona jako znacząca metafora wydaje się być zdolna uchwycić sytuację, w której bułgarscy krytycy i historycy literatury, ale też inni przedstawiciele humanistyki, stale poszukują potwierdzenia fundamentalnej wartości religii, jednocześnie sytuując się poza lokalną wspólnotą wyznaniową. W tym świetle uwidacznia się konieczność zawieszenia silnych, dyskursywnych i kontekstualnych opozycji, takich jak „religijny – świecki", „religijny – niereligijny", „wierzący – niewierzący".

6. Е. Джевиецка, *Българската литература и християнството. Големият въпрос на един „малък" народ*, „Езиков свят", 2025, 23(2), s. 159–172. https://doi.org/10.37708/ezs.swu.bg.v23i2.15

W tym artykule, adresowanym do odbiorcy bułgarskojęzycznego, problem semantyki wyobrażeń na temat tożsamości narodowej i utartych sposób rozumienia pojęć kluczowych dla interpretacji sfery tego co religijne podejmuję przez pryzmat kategorii tego co chrześcijańskie. Na potrzeby wywodu adaptuję pojęcie „małego narodu", spopularyzowane przez Miroslava

Hrocha. Moim celem jest dowiedzenie, że przypadek bułgarski ma charakter poglądowy. Ukazuje on, że doświadczenie „małego narodu", który zderza się z „wielkim Innym", może dać nowy kierunek refleksji, zwłaszcza międzynarodowego środowiska akademickiego, które warunki możliwości zdaje się definiować przez dwa wykluczające się niejako zjawiska. Z jednej strony mówi się o wielokulturowości i lokalności, potrzebie języków emicznych i doświadczeń, z drugiej jednak strony wciąż dominują zachodniocentryczne tradycje definiowania przedmiotu badań oraz upowszechnienie studiów wzorowanych na praktykach anglojęzycznych.

Punktem wyjścia w artykule jest stwierdzenie, że zarówno dla lokalnych apologetów, jak i krytyków bułgarskiej religijności (niezależnie od tego, jak ją rozumieją) fundamentalne okazuje się pytanie, czy Bułgarzy są chrześcijanami, przy czym pomijam fakt, iż pierwotnie w kontekście bułgarskim oznacza to zazwyczaj konkretne wyznanie prawosławne. Pokazuję, że w okresie międzywojennym wyraziste sądy na temat problematyki religijnej w literaturze narodowej spotykane są zarówno u „świeckich" pisarzy i specjalistów w zakresie literatury, jak i przedstawicieli kręgów kościelnych. O ile pierwsi krytykują zazwyczaj powierzchowny rytualizm i sztuczność użyć topiki religijnej, o tyle drudzy koncentrują się na odwiecznych wartościach tradycyjnych obrzędów i wierzeń. Chociaż ich kryteria są odmienne, a różnice występują także w konkretnych odczytaniach, to wszystkich łączy do pewnego stopnia przekonanie, że wiara prawosławna jest znakiem i gwarantem tożsamości narodowej. O ile więc wyznacznikiem bułgarskości jawi się chrześcijaństwo, o tyle powstaje pytanie, jak jest ono rozumiane w warunkach doświadczanej modernizacji i sekularyzacji społeczeństwa.

W tej perspektywie zwracam uwagę, że w swoim pierwotnym kontekście definicja „tego, co chrześcijańskie" nie odnosi się do konkretnego zbioru wierzeń, lecz do właściwego zachowania, przynależności społecznej, rozpatrywanej na podstawie określonych praktyk rytualnych utożsamianych z kultem Boga. O ile – jak się wydaje się – dyskursy nauk humanistycznych i społecznych determinuje wybiórcze wyobrażenie chrześcijaństwa (a także tego, czym jest religia), o tyle konieczne jest określenie, jaki „model chrześcijaństwa" narzuca się w odniesieniu do bułgarskiej religijności. Wydaje się, że łączy się ono z nowoczesnym podziałem na to, co religijne i to, co świeckie, a także to, co religijne i to, co kulturowe, to, co religijne i to, co literackie, to, co religijne i to, co narodowe, ale – jak pokazują „perypetie" lokalnych elit intelektualnych w polu refleksji nad literaturą – okazuje się to „sztuczne" i/lub „nieadekwatne". Stwierdzenie dyskursywnego niedostatku nie ma tu wszakże charakteru kompensacyjnego, tj. nie służy bynajmniej podkreśleniu tego, co specyficzne i niezrozumiane, ani też włączeniu domniemanych cech szczególnych (przypadku bułgarskiego) we wspólne

ramy poznawcze pierwotnego – zachodnioeuropejskiego – kontekstu. Celem namysłu w duchu postsekularnym jest szukanie ścieżek prowadzących do przezwyciężenia tego paradygmatu jako całości.

W zakończeniu artykułu argumentuję, że poznawczy przewrót dokonać się może w reżimie myślenia granicznego, jak opisuje to Walter Mignolo, tj. poprzez rejestry i języki, które są inaczej usytuowane, choć kolonialnie zniekształcone i odziedziczone. Myślenie z pozycji zjawisk kuriozalnych lub zapoznanych, które znajdują się w rzekomo pośredniej („nieczystej") sferze, stanowi wyzwanie epistemologiczne, które odnosi się do podmiotu (post)kolonialnego, ale można je – jak twierdzę – również odnieść do kondycji „świeckiego" uczonego zajmującego się tym co „religijne". Sugeruje zatem, że nie tylko badania bułgarystyczne mają wywrotowy potencjał hermeneutyczny w tym zakresie, ale też lokalne doświadczenia prawosławne. Sugestia, że prawosławna idea ścisłego związku wiary z kulturą – obecna również na różne sposoby w kręgach katolickich, jak i protestanckich– mogłaby być narzędziem służącym uchwyceniu całokształtu kondycji chrześcijańskiej, zaś wszystkie inne sposoby (wyrażania) chrześcijańskiej tożsamości są wynikiem tej „nowoczesnej" stratyfikacji, zróżnicowania i autonomizacji doświadczenia, stanowi w tym kontekście nie tylko ukłon w stronę odbiorcy, ale też prowokację intelektualną. Powołując się na tezę Mladiny Tlostanovej, że to w pozycji *trikstera* można odrzucić binarności albo-albo i zwrócić się ku modelom logiki koniunkcyjnej, postrzegam wagę pozycji badacza zajmującego się tradycjami prawosławia lub też z nich się wywodzącego, jako że to tradycja prawosławia może być źródłem inspiracji w drodze do znalezienia nowego języka refleksji naukowej.

7. E. Drzewiecka, *Literatura a religia. Tradycje polskiej i bułgarskiej humanistyki w perspektywie kulturowej konfrontacji*, „Konteksty Kultury", 2024, 21(1), s. 78–97. https://doi.org/10.4467/23531991KK.24.010.19753

W artykule tym, wychodząc od różnic we współczesnej humanistyce co do sposobów rozumienia i praktykowania badań nad tym, co religijne w literaturze, odnoszę się do kwestii ustanawiania nowych języków interpretacyjnych na gruncie literaturoznawstwa, co nazywam ożywczym samozdystansowaniem dyscyplin(y). W świetle postsekularnym różnorodne oblicza zagadnienia „literatura a religia" okazują się dyktowane nie tylko narodowymi specyfikami rozwoju literaturoznawstwa i dyskursu humanistycznego w ogóle, ale też głębszymi różnicami o charakterze kryptoteologicznym, które ujawniają się w pojmowaniu obu członów pary „religia – literatura". Uznaję, że zestawienie, które dobrze ilustruje potencjał poznawczy

różnicy, stanowi para „literaturoznawstwo polskie – literaturoznawstwo bułgarskie", co wynika z szeregu kwestii odnoszących się do spraw zarówno natury konfesyjnej, jak i historycznej.

Stwierdzając, że tzw. tematyka religijna w literaturze ma odmienny status w badaniach polskich i bułgarskich, naświetlam konteksty kulturowe, warunkujące lokalne specyfiki. W artykule charakteryzuję dzieje badań przede wszystkim w odniesieniu do twórczości doby nowoczesnej, kładąc szczególny nacisk na kierunki wiodące („sacrum w literaturze" w Polsce, „Biblia w literaturze" w Bułgarii), ale też charakteryzując najnowsze tendencje badawcze. O wkładzie w badania, jakie przynosi niniejszy artykuł, decyduje wszakże nie tylko ujęcie komparatystyczne, ale też pogłębiona refleksja nad specyfiką pola bułgarskiego, jako że o ile w przypadku humanistyki polskiej tego typu rozpoznania istnieją, o tyle w bułgarskim przypadku pole literaturoznawcze w relacji do pytania o to, co religijne nie było dotychczas badane, co również stanowi świadectwo znaczenia tematyki dla lokalnej myśli naukowej.

Zaznaczam, że niezależnie od funkcjonujących w humanistyce bułgarskiej przesądów, tradycja judeochrześcijańska stanowi istotny kod kulturowy w literaturze narodowej, chociaż zazwyczaj ma ona sztafaż ludowy i to właśnie ta okoliczność wpływa na sposób klasyfikowania przez bułgarskich literaturoznawców i krytyków literackich związków „literatura – religia". Sugeruję, że można mówić o wymownej zależności semantycznej: „religijność" ujmowana jest w odniesieniu do instytucji Kościoła (prawosławnego), ale jako chrześcijańskie (pośrednio biblijne) odczytywane są przede wszystkim elementy tradycji wernakularnej występujące w świecie przedstawionym. W tym kontekście zwracam uwagę na fakt, iż pole bułgarskie naznaczone jest pokusą weryfikacji światopoglądowych, która zazwyczaj wyraża się w rekonstrukcji tematycznej, a nie interpretacji ideowej, i ostatecznie służy rozstrzygnięciu, czy można u danego pisarza (w jego dziele) widzieć związki z wyznaniem prawosławnym jako tradycyjnym wyznacznikiem tożsamości narodowej.

Zestawienie dwóch tradycji badawczych w świetle postsekularnym pokazuje, że kryptoteologiczne różnice obu narodowych humanistyk związane są odpowiednio z rzymskokatolickim i ludowo-prawosławnym punktem odniesienia dla naukowego poznania i jako takie mają wymiar ożywczy dla aktualnych praktyk badawczych. W odniesieniu do polskiego literaturoznawstwa – właśnie ze względu na charakteryzujące je bogactwo badań nad tym, co religijne – wskazuję na doświadczenie naukowe z kręgów (kulturowo) prawosławnych, ale nie chodzi mi o ponowne zaaplikowanie teoretycznej myśli rosyjskiej/sowieckiej – jako tej najbardziej (u)znanej. Sugeruję, że to humanistyki funkcjonujące poza paradygmatem imperialistycznym dostarczają użyteczniejszych przykładów konceptualizowania i wartościowania tego, co różne (konfesyjnie, metodologicznie, treściowo) względem dyskursu

kultury dominującej. W tym kontekście doświadczenie literaturoznawstwa bułgarskiego określam jako szczególne pomocne. Sam fakt przeoczenia czy zapoznania własnej tradycji religijnej uwrażliwia na konstrukcyjność pojęcia tego, co religijne, jego uwikłanie w narrację (o) nowoczesności, co skutkuje podważeniem utartych lokalnie wyobrażeń na temat chronologii i natury zjawisk. W świetle postsekularnej rewizji opozycji „religijny – świecki" zasadne jest bowiem nie tylko to, że „bywaliśmy świeccy" (Karina Jarzyńska), ale też to, że bywaliśmy (w konkretny sposób) religijni. Widzenie tego, co religijne w kategoriach „ludowo-cerkiewnych", jakie zdaje się występować w przypadku bułgarskim, może otworzyć polską refleksję na dowartościowanie „pobożności ludowej", a ostatecznie na wyraźniejsze uznanie dynamiki, a nawet względności tzw. religijnych kodów kulturowych.

Akcentując możliwość inspiracji prawosławnej, zaznaczam wszakże, że podobnie jak „chrześcijaństwo", które zarówno w sensie genealogicznym, jak i geograficznym odnosi się do „Wschodu", ale dziś kojarzone jest z jądrem kultury „Zachodu", również „prawosławie" uległo zapoznaniu w dyskursie intelektualnym i naukowym. Przypominam, że polega to z jednej strony na jego „orientalizacji", kiedy staje się metonimią wartości stojących w opozycji do jakoby racjonalnego i postępowego projektu nowoczesności, z drugiej – na jego „mistycyzacji", kiedy zostaje sprowadzane do obrazu wyłaniającego z prac rosyjskich teologów ze środowiska paryskiego Instytutu św. Sergiusza, rozpoznawanych dziś jako „klasycy" dyscypliny, a więc prac, które w gruncie rzeczy mają charakter polemiczny, podyktowany skomplikowanymi w kontekście postępującej modernizacji kultury zachodniej relacjami międzywyznaniowymi. Zwracam uwagę, że w efekcie wciąż powielane są we współczesnej humanistyce wzajemnie warunkujące się esencjalistyczne i redukcjonistyczne ujęcia „wschodniego" i „zachodniego" chrześcijaństwa, funkcjonujące na zasadzie skonwencjonalizowanych form dyskursywizacji różnic w kluczu (po)oświeceniowym.

Postsekularne i jednocześnie konfrontacyjne spojrzenie na dzieje badań „religia w literaturze" w Polsce i Bułgarii potwierdza konieczność wyjścia poza pojęcia specyfiki tak narodowej, jak i ściśle dogmatycznej. Postuluję dalszy namysł nad sposobami artykulacji problematyki w humanistykach pozostałych krajów słowiańskich, gdyż krzyżują się tu różne doświadczenie konfesyjne, przenicowane przez fundacyjne wpływy wzorców nauki zachodnioeuropejskiej. W konkluzji sugeruję, że spojrzenie na historię humanistyki przez pryzmat możliwych kryptoteologii nie tylko pozwoli wyjść poza redukcjonistyczne ramy narodowe, ale też otworzy na myślenie w kategoriach głębszych powinowactw ideowych.

8. E. Drzewiecka, *Religia a dyskursy literaturoznawcze w perspektywie postsekularnej*, „Teksty Drugie”, 2025, 6, s. 60–81.

W finalnym artykule cyklu podejmuję zasygnalizowany wcześniej wątek poszukiwań myślenia w kategoriach głębszych powinowactw ideowych. Pokazuję, że postsekularna analiza dyskursu literaturoznawczego w ujęciu porównawczym wnosi ważny wkład do historii idei i historii humanistyki w ogóle. Przedmiotem mojej uwagi są wiodące badania nad tym co religijne w literaturze w polskiej i bułgarskiej humanistyce, zaś punktem wyjścia wnioski z poprzedniego artykułu.

W pierwszej części, poświęconej „metodologicznym kryptoteologiom”, zauważam, że jeśli chodzi o ideowy punkt odniesienia to polskie badania wskazują ma horyzont sensotwórczy (polskiej) wspólnoty katolickiej, gdy tymczasem bułgarskie – na ludowo-cerkiewne konteksty (bułgarskiego) prawosławia, przy czym nie chodzi tu konkretny kontekst historyczny, a raczej pewną formację kulturową wraz z wpisanymi w nią matrycami poznawczymi. Chrześcijański kod kulturowy określa korpus badanych tematów i artykulacji, a także używane kategorie interpretacyjne w obu przypadkach. Różnice wynikają z odmiennych kategorii wiodących, co wynika z uwikłania w lokalne wzorce naukowe i konfesyjne. Konkluduję, że metaramą określającą myślenie spod znaku polskich badań „sacrum w literaturze” jest konfesyjnie motywowana (i rozumiana) kategoria świętości; to ona nadaje sens zideologizowanego w lokalnych warunkach przeciwstawienia „sacrum – profanum”. W przypadku bułgarskich badań w kluczu „Biblia w literaturze” chodzi o relację tematologiczną z Pismem Świętym, ale kluczową opozycją hermeneutyczną jawi się „religijność – niereligijność”, której znaczenie rozgrywa się w przestrzeni dyskusji nad miejscem spuścizny ludowo-cerkiewnej. Przyjmuję, że polonocentryczny bądź bułgarocentryczny (i w tym sensie „rzymskokatolicki” czy „prawosławny”) charakter badań nie tylko odsyła do konkretnych kryptoteologii, ale też determinuje konkretny sposób definiowania przedmiotu badawczego. Sugeruję, że rozumienie tego, co religijne w przypadku polskim odsyła do pytania o kontakt z nadprzyrodzonym, w bułgarskim zaś – do pytania o związek z tradycją i prawidłowe praktykowanie wiary. Stawiam tezę, że niezależnie jednak od tych różnic obie tradycje literackie reprezentują ten sam – „zachodni” – sposób identyfikacji i badania religii, który polega na skupieniu się na relacji z domniemanym źródłem, w sensie prototypu narracyjnego i/lub doktryny.

W głównej części artykułu wskazuję, że zarówno w polskiej, jak i bułgarskiej tradycji badawczej dominuje nastawienie epistemiczne, które można określić jako mentalistyczne (lub semiotyczne), czym odsyłam do krytycznych ustaleń z zakresu nauk społecznych i

religioznawstwa. W efekcie zwracam uwagę, że mocne rozróżnienie niematerialnych znaczeń od materialnych ekspresji stanowi przejaw konkretnej ideologii semiotycznej i jako takie charakteryzuje nowoczesną humanistykę i nauki społeczne. W odniesieniu do tego, co religijne skupia się ono w badaniach na stanach wewnętrznych oraz wierze deklarowanej, i to w związku z oficjalną doktryną, na sceptycznym traktowaniu praktyk kultycznych i w ogóle materialnego wymiaru religii. Podkreślam, że w dyskursie literaturoznawczym jest ono znaturalizowane, sprowadzone do zasady estetycznej, którą nazywam estetyką reprezentacji. Za jej przejaw uznaję wszelkie ujęcia referencyjne i semiotyczne, a więc tematyzację, w polu odniesień do źródeł (pierwowzoru tekstowego i/lub doktryny). Również odejście od pojęcia religijności czy światopoglądu w badaniach literaturoznawczych w kierunku idei duchowości widzę jako dalszą radykalizacją „starej" postawy epistemicznej operującej w kategoriach wiary i koherencji. W rezultacie pytam, na ile praktyki badawcze w ramach zagadnienia „religii w literaturze" nie są z założenia zachodniocentryczne, oparte na estetyce reprezentacji i imperatywie referencyjności.

W dalszych rozważaniach adaptuję wskazaną przez Magdalenę Lubańską kategorię epistemologii uobecnienia, inspirowaną prawosławną teologią ikony, tj. teologią (opartą na idei) obecności (a nie podobieństwa) z przesunięciem o charakterze postsekularnym. Decyduję się mówić wszakże o „teologiach uobecnienia", a nie epistemologii, ponieważ widzę w pojęciu teologii (w liczbie mnogiej) większy potencjał sensotwórczy, i to nie tylko ze względu na postsekularne przyzwolenie na używanie słownika religijnego. Proponowane tu stanowisko badawcze w duchu „teologii uobecnienia" opisuję w opozycji do utwierdzonych praktyk analitycznych i pokazuję, że jego sednem jest zawieszenie opozycji znaczony – znaczący, a więc nawyku referencyjności. Podkreślam, że opiera się ono na uznaniu konstruowanego (polemicznego, hierarchicznego) charakteru pojęć „religijne –świeckie", jak również sensów przypisywanych tak zwanym treściom religijnym w kulturze, i jako takie uwidacznia fundamentalną sztuczność stanów dywergencji. W tym sensie odpowiada idei lektury teo-filologicznej w ujęciu Tadeusza Sławka, choć z przesunięciem w stronę dyskursu literaturoznawczego

W zakończeniu powracam do problematyki związanej z pojęciem religii, do tego, że o ile jest ono konstruowane, polemiczne, kolonizujące, a nawet opresywne (w swej referencyjności i koherencji), o tyle traci na użyteczności naukowej. Tłumaczę, że używam wersji przymiotnikowej, aby zasygnalizować charakter nadawany tej kategorii. W tym świetle badania nad funkcjonowaniem w różnych dyskursach, w tym naukowym, tego, co (uznane za) religijne, staje się ważnym punktem na mapie współczesnej humanistyki. Zwracam też uwagę,

że wielość praktyk interpretacji i dyskursywizacji „(nie)bycia-razem" tego, co religijne (święte) i tego, co świeckie (profaniczne) otwiera pole do namysłu nad drugim członem pary „religia – literatura". W ramach zaproszenia do dalszej refleksji wskazuję na potencjał myślenia przez pryzmat perskiego pojęcia *adab*, które – jak sugeruje Mana Kia – umożliwia uchwycenie sprzeczności i niepodzielności sensów, co stanowi podstawę rozważań w duchu humanistyki postsekularnej.

Podsumowanie

U podstaw prezentowanego cyklu artykułów, który zatytułowałam *Między religijnym prze(d)sądem a imperatywem świeckości. Nowoczesność w świetle badań postsekularnych nad literaturą i literaturoznawstwem bułgarskim*, znajduje się rozpoznanie, że nowa („świecka") era, jaka wyłoniła się w świecie zachodnim w ostatnich dwóch stuleciach, oznacza nie tylko nowe warunki dla praktykowania wiary, jak to trafnie ujął Charles Taylor, ale także nowe warunki rozumienia religii – również w dziedzinie naukowej, co uwidacznia się zwłaszcza w toczonych od kilku dekad w środowisku akademickim dyskusjach nad znaczeniem zjawisk ze sfery religijnej, ale też aparatem pojęciowym stosowanym do ich opisu. Badanie koncentruje się na znaczeniu kryptoteologicznych uwikłań elit intelektualnych w relacji do ich wyobrażeń o tożsamości narodowej, a także stosowanego przez autorów słownika naukowego. Odsłania to wiele problemów związanych z procesami modernizacyjnymi i projektem nowoczesności, jakoby zamykającym się w kluczu opozycji „religijne – świeckie". Przedmiotem mojej uwagi jest postrzegany zazwyczaj w kategoriach europejskich peryferii przypadek nowoczesnej kultury bułgarskiej, zaś wywód przeprowadzam na drodze hermeneutycznych przejść: od literackich parafraz biblijnych do dyskursu literaturoznawczego; od historii recepcji do historii humanistyki; od kategorii religii kulturowej do metafory religii zastępczej; od uprzedzenia mentalistycznego do teologii uobecnienia. Za ich pomocą pokazuję, jak zmieniające się konteksty dyskursywne powodują rozbieżności między sensami i użyciami poszczególnych terminów, wiązanych powszechnie z parą „religijne – świeckie", i dlatego też wymagają zastosowania nowych kategorii interpretacyjnych.

Wychodzę od stwierdzenia, że problemy w odbiorze tradycji biblijnej (i także chrześcijańskiej), odnoszą się do sposobu, w jaki zjawiska te są postrzegane kulturowo, co w istocie rodzi pytanie o relację między *tym, co religijne,* a *tym, co świeckie*. Odniesieniem staje się dla mnie „wielka narracja" sekularyzmu, często utożsamianego z projektem nowoczesności, która mówi o postępie ludzkości od religijnego przesądu ku świeckiej wolności i racjonalności i jako taka – determinuje niesymetryczność i opozycyjność relacji „religijny – świecki".

Przypadek bułgarski uznaję w tym względzie za poglądowy ze względu na poświadczone w tej kulturze zmagania z pojęciem religijności i nowoczesnym imperatywem świeckości, czego swoistą metaforą jest dla mnie autostereotyp Bułgara jako człowieka religijnie indyferentnego (względnie poganina lub heretyka). Wyłaniający się w warunkach modernizacji kultury (od końca XIX wieku do czasów komunizmu) dyskurs elit intelektualnych dokumentuje zderzenie różnorodnych modeli aksjologicznych pod wpływem zachodnioeuropejskiej kultury akademickiej w ambiwalentnym sprzężeniu z lokalnymi wzorami konfesyjnymi. Punktem wyjścia w badaniu jest zatem ideowe rozdarcie między umocowaniem w rodzimej tradycji religijnej (a więc między religijnym *przedsądem*), a atrakcyjnymi modelami człowieka nowoczesnego (a więc imperatywem świeckości). W toku rozważań pokazuję wszakże, że napięcie to odnosi się nie tylko do ambiwalentnego charakteru bułgarskiego doświadczenia modernizacji, ale też do sposobu budowania narracji na ten temat – także w literaturze przedmiotu. W świetle postsekularnym uwikłanie w tradycje konfesyjne ma bowiem charakter kryptoteologiczny i, podobnie jak sekularyzm, stać może nieuświadamianym *przesądem*, który determinuje poznanie i który dotyczy zarówno analizowanych pisarzy, krytyków literackich i historyków, jak i badaczy zajmujących się ich twórczością.

Naświetlając dyskurs intelektualny przez pryzmat różnorodnych metod klasyfikacji i kategorii poznawczych, jak „religijny indyferentyzm" „(specyficzna) bułgarska religijność", „religii kulturowa" czy „przynależności bez wiary", pokazuję rolę uprzedzenia mentalistycznego, co w przypadku bułgarskim okazuje się szczególnie wyraziste ze względu silną obecność tradycji ludowych i prawosławia. Zasadne jest stwierdzenie, że pisarze i uczeni konkludują, iż Bułgarzy oraz ich literatura/obrzędowość są „niereligijni", gdyż kierują się konkretnymi rozumieniami *tego, co religijne*, ale też nie mogą pozbyć się samej idea religii (jakkolwiek pojmowanej), ponieważ operują w ramach matryc poznawczych, odsyłających genealogiczne do konkretnego obrazu tradycji prawosławnej.

Prezentowany cykl jest świadectwem autorskiego podejścia badawczego, które łączy założenia myśli postsekularnej, znoszącej utarte (przed)sądy na temat sekularyzacji, a uwrażliwiającej na konstrukt *tego, co religijne* w nowych warunkach „epoki świeckiej", z kulturową historią pojęć, wzbogacaną przez wiedzę z zakresu antropologii społecznej i historii nauki (religioznawstwa i nauk społecznych). Zaprojektowana jest na potrzeby badania szeroko pojętej historii recepcji. Wychodzę od dekonstrukcyjnych ujęć kulturoznawstwa i literaturoznawstwa i odnoszę się do dyskursu literackiego i literaturoznawczego, ponieważ wyłaniającą się w nich pracę (pojęciową) traktuję jako wyraz „teologicznych ucieczek od teologii" (Adam Lipszyc). W tym sensie również moją metodę można uznać za operującą

między religijnym przedsądem a imperatywem świeckości, w czym manifestuje się w istocie problem współczesnej humanistyki, szukającej otwarcia się na nowe sensy, ale podporządkowanej zachodnimi ideałom refleksji naukowej. W celu wyjścia poza zachodniocentryczne przedsądy rozwijam osiągnięcia myśli postsekularnej. Praktykowana przeze mnie wrażliwość postsekularna wynika z fundamentalnego wskazania, że dychotomia „religijne – świeckie" jest nie tylko historycznie uwarunkowana i hierarchiczna, ale też dyskursywna i polemiczna i w tym sensie wymaga dekonstrukcji, niemniej prowadzić ma znacznie dalej – poza utarte klasyfikacje. Horyzontem oczekiwań jest tu język oparty o logikę koniunkcji i myślenie w warunkach strefy granicznej. Ostatecznie zatem stanem pożądanym jest bytowanie w sferze *pomiędzy* – tak jak sugeruje tytuł cyklu.

W ten sposób cykl wnosi jeszcze jeden istotny wkład w refleksję naukową. Poprzez sproblematyzowanie kwestii zmiennych znaczeń *tego, co religijne* w kulturze uznawanej za peryferyjną względem zachodniego centrum, pokazuję, że perspektywa bułgarystyczna może przyczynić się do aktualnych krytycznych prób przeniknięcia, podważenia i zniszczenia od wewnątrz dominujących systemów rozumienia i klasyfikacji „(nie)religijnych" zjawisk. Skupienie się na „wschodnioeuropejskiej" Inności może również pomóc w poddaniu refleksji założeń dotyczących zachodniej tożsamości, w tym tych dotyczących chrześcijaństwa jako „zachodniej" religii. Ostatecznie więc cykl stanowi zaproszenie do ćwiczenia z optyki postsekularnej na potrzeby akademickiej samoreflekcji.

Inne osiągnięcia naukowe

Inne ważne osiągniecia naukowe również dotyczą funkcjonowania wyobrażeń na temat religii i religijności w warunkach „epoki świeckiej", a ich wkład w problematykę można podzielić według następujących pól tematycznych: *Biblia w literaturze i kulturze (bułgarskiej), Idee i pojęcia (w obrębie) kultury bułgarskiej* oraz *Tradycje religijne w historii humanistyki*. Poniżej prezentuję je w układzie chronologicznym, ze wskazaniem na okresy przed i po uzyskaniu stopnia doktora, aby podkreślić ciągłość mojego rozwoju naukowego i stopniowe nakładanie się nowych ujęć i problemów badawczych.

Biblia w literaturze i kulturze (bułgarskiej)

Przed uzyskaniem stopnia doktora: Monografia *Śmierć Judasza w Biblii i tradycji chrześcijańskiej* (Verbinum, 2012), opierająca się na pracy magisterskiej obronionej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, to kompendium wiedzy na temat źródeł dla kulturowego wyobrażenia o samobójstwie Judasza,

które zawiera szczegółową analizę kluczowych perykop biblijnych, wypowiedzi wybranych ojców Kościoła oraz apokryfów średniowiecznych, uwzględniającą przy tym specyfikę tradycji wschodnio- i zachodniochrześcijańskiej. Oferując interpretację w oparciu o dane egzegetyczno-teologiczne i historyczno-kulturowe, stanowi wprowadzenie w „problem Judasza", a o znaczeniu pracy świadczy fakt jej cytowania w pracach zarówno z zakresu teologii, jak i szeroko pojętego kulturoznawstwa.

Moje zainteresowanie Judaszem jako ważnym bohaterem kulturowym i swoistym symbolem przekonań światopoglądowych przejawiało się jednocześnie w oglądzie tej figury na gruncie nowoczesnej literatury i kultury bułgarskiej. W tym zakresie moim istotnym osiągnieciem jest ukazanie postaci Judasza-zdrajcy jako figury pamięci szczególnie nośnej na gruncie bułgarskim. W artykule pt. *Предателството на Юда като фигура на паметта. Към мястото на християнската традиция в българската национална култура* (2012) pokazuję potencjał sensotwórczy tego toposu biblijnego w narracjach historycznych o zdrajcach narodu, wyłaniających się w kulturze bułgarskiej począwszy od XIX wieku, ale też pokazuję jej konwencjonalność, stawiając pytanie o rolę tradycji chrześcijańskiej w procesach sekularyzacyjnych.

Po uzyskaniu stopnia doktora: Monografia pt. *Herezja Judasza w kulturze (po)nowoczesnej* (Universitas, 2016), będącą zmodyfikowaną wersją rozprawy doktorskiej obronionej na Wydziale Polonistyki UW, poświęcona jest literackim parafrazom wątków ewangelijnych, które powstały w okresie między końcem XIX i początkiem XXI wieku i eksponują postać Judasza, oferując rozmaite autorskie wykładnie jego losów. Pokazuję w niej, jak tego typu teksty, odnoszące się do chrześcijańskiej historii zbawienia, jawią się jako świadectwa poszukiwań światopoglądowych pisarzy bułgarskich, zaś figura Judasza staje się soczewką, przez którą można śledzić przepływy idei estetyczno-filozoficznych oraz zmiany kulturowe w warunkach lokalnej nowoczesności. Chociaż w badanym przypadku literackie parafrazy biblijne są nieliczne, to okazują się wymowne właśnie ze względu na skupienie na postaci zdrajcy, przez co odsłaniają mechanizm funkcjonowania tradycji biblijnej w kulturze nowoczesnej i rolę powtarzających się schematów interpretacyjnych, które mają proweniencję oświeceniową.

Książka została opublikowana w języku polskim, więc dotarła do odbiorcy bułgarskiego w sposób zapośredniczony. Niemniej stanowi ważny wkład w badania nad wątkami biblijnymi w kulturze bułgarskiej nie tylko jako przykład kompleksowego studium przypadku, ale też ze względu na ulokowanie problematyki w szerszym kontekście zjawisk społeczno-politycznych oraz koncepcji filozoficznych i teologicznych. O ile bowiem problematyka tradycji biblijnej w

średniowiecznej literaturze bułgarskiej jest stałym elementem w badaniach, o tyle w odniesieniu do literatury nowoczesnej stanowi temat marginalny i niejako zapoznany; rozwijany w kluczu tematologicznym i dopiero w ostatnich latach z mocniejszym naciskiem na zagadnienia historia kultury i kontekstów teologicznych.

Co istotne, książka *Herezja Judasza w kulturze (po)nowoczesnej* stanowi również wkład w badania slawistyczne, a także szerzej – badania literaturoznawczo-kulturoznawcze na gruncie polskiej humanistyki. Ukazuje przepadek bułgarski jako poglądowy dla problemów (projektu) nowoczesności w Europie, uwrażliwia na doświadczenie modernizacji przez pryzmat trzech modeli światopoglądowych (jako typów idealnych): judeochrześcijańskiego, gnostyckiego i racjonalistycznego. Zastosowane w niej podejście badacze odsyła do koncepcji kryptoteologii w ujęciu Agaty Bielik-Robson i w ten sposób stanowi jedną z pierwszych adaptację myśli postsekularnej (wówczas jeszcze nie w pełni umocowanej w Polsce) do kontekstu literackiego spoza kręgu polonistycznego. W książce uruchamiam zatem perspektywę postsekularną w slawistyce, ale też wskazuję na jej szerszy potencjał hermeneutyczny, czym ilustruję założenia poznawcze opisane przeze mnie w opublikowanym wcześniej artykule pt. *Myśl postsekularna w badaniach slawistycznych. Próba spojrzenia* (2014). Wyróżniam w nim i charakteryzuję trzy odsłony myśli postsekularnej w praktyce badawczej (tematologiczną, dekonstukcyjną i projekcyjną) i uzasadniam ich znaczenie dla badań kultur słowiańskich i bałkańskich – właśnie ze względu na istotny w tym kontekście kulturowym niejednorodny czynnik konfesyjny. Praca ta stanowi fundament mojego podejścia, a o jej znaczeniu świadczy fakt, iż weszła do polskiej literatury przedmiotu, a także stanowi element nauczania akademickiego.

Problematyka biblijna oraz tradycja judeochrześcijańska interesują mnie w kontekście pytania o władzę symboliczną popularnych modeli interpretacyjnych. W tej perspektywie moim osiągnieciem jest wskazanie, że przez pryzmat topiki biblijnej i jej ulokowania w tradycji średniowiecznej można odczytać funkcjonujące wśród elit intelektualnych przekonania odnośnie zasad społeczeństwa nowoczesnego, co pokazałam w artykułach pt. *Първоучителят и покровителят. Образът на св. Климент Охридски в българската проза в периода между двете световни войни и въпросът за „симфонията на властта”* (2022) i *“Bible in translation”: Bulgarian narrative about St. Clement of Ohrid in the interwar period and the transfer of modern ideas* (2023). Podejmując kwestie obrazu w kulturze bułgarskiej figury św. Klemensa z Ochrydy i cara Symeona I, zasugerowałam, że sposób opisywania ich relacji w tekstach literackich i naukowych z pierwszych dekadach XX wieku odsłania wyobrażenia na temat relacji miedzy Państwem Bułgarskim i Kościołem Prawosławnym. Sformułowanie „Biblia w przekładzie” można zatem widzieć nie tylko jako hasło wywołujące kluczowy dla

tradycji bułgarystycznej problem badawczy, tj. fakt przetłumaczenie ksiąg biblijnych i liturgicznych na język (staro-cerkiewno-)słowiański przez św. św. Cyryla i Metodego, ale też jako metaforę funkcjonowania elementów tradycji biblijnej w epoce nowoczesnej, które to stają się często (ukrytym) nośnikiem zupełnie nowych sensów.

Idee i pojęcia (w obrębie) kultury bułgarskiej

Dzięki udziale w dwóch nowatorskich projektach naukowych pod kierunkiem Grażyny Szwat-Gyłybowej, „Bułgarskie miejsca pamięci" (2009–2011) i „Idee wędrowne na słowiańskich Bałkanach (XVIII–XXI w.)" (2015–2017), rozwinęłam kompetencje badawcze w zakresie historii pojęć oraz transferu idei. Efektem jest współautorstwo haseł w dwóch fundamentalnych publikacjach o charakter leksykograficznym, które aktualnie stanowią element programu nauczania akademickiego, a także punkt odniesienia dla badaczy reprezentujących różne dyscypliny naukowe.

Przed uzyskaniem stopnia doktora: *Leksykon tradycji bułgarskiej* (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, 2011) prezentuje elementarne dla bułgarskiej wielkiej narracji narodowej miejsca pamięci zbiorowej. W pierwszej części haseł umieszczono informacje faktograficzne, encyklopedyczne minimum wiedzy na dany temat, w drugiej części znalazła się refleksja nad różnymi formami adaptacji danego faktu, dzieła, zdarzenia, postaci, zjawiska do zmieniających się w procesie historycznym potrzeb zbiorowości, ale także do potrzeb ośrodków władzy aspirujących do kontroli nad świadomością zbiorową. Mój wkład wyraża się w autorstwie wielu istotnych haseł, jak np. „Wasyl Lewski", „Rosja" czy „Grek". Badanie wychodzi poza ujęcie miejsc pamięci Pierre'a Nora i kładzie nacisk nie na fizyczne nośniki pamięci czy miejsca upamiętniania, a funkcjonowanie wyobrażeń o przeszłości za pośrednictwem różnorodnych tekstów kultury narodowej.

Po uzyskaniu stopnia doktora: *Leksykon idei wędrownych na słowiańskich Bałkanach (XVIII–XXI w.)* (T. 1-10) (Instytut Slawistyki PAN, 2020–2022) to unikatowe pod względem rozmiarów i zakresu merytorycznego opracowanie poświęcone historii myśli konkretnego obszaru na gruncie kultur europejskich. Składa się z autorskich haseł-artykułów na temat 27 wybranych idei najpierw antycypujących, a następnie modelujących procesy modernizacyjne w regionie (agraryzm, anarchizm, ewolucja, humanizm, historia, kapitalizm, klerykalizacja, konfesje, konserwatyzm, kształcenie, kultura, liberalizm, naród, nowoczesność, ojczyzna, oświata, oświecenie, polityka, postęp, racjonalizm, reformacja, religia, rewolucja, sekularyzacja, socjalizm, tradycja, uniwersalizm). Odsłania ich dynamiczną semantykę, zmieniającą się pod wpływem lokalnych warunków w odniesieniu do 7 współczesnych państw

regionu: Bośni i Hercegowiny, Bułgarii, Chorwacji, Czarnogóry, Macedonii, Serbii i Słowenii. Monografia oferuje wgląd w zmagania kultur południowosłowiańskich z imperatywem nowoczesności i stanowi podstawę do dalszych międzynarodowych, interdyscyplinarnych badań nad nowoczesnością i historią intelektualną zarówno słowiańskich Bałkanów, jak i całej Europy. Mój udział wyraża się w autorstwie części tzw. haseł podstawowych dotyczących Bułgarii, przede wszystkim związanych bezpośrednio ze sferą religijną (religia, konfesje, reformacja, klerykalizacja, sekularyzacja), ale nie tylko (humanizm, kształcenie, nowoczesność, oświata, oświecenie, polityka), a także kilku tzw. haseł podporządkowanych, tj. poświęconych lokalnym konceptom kulturowym wyrażającym proces adaptacji idei kojarzonych z projektami modernizacji. Cześć moich rozpoznań została też upowszechniona za pośrednictwem artykułów naukowych, np. *„Славянското просвещение" или за функционирането на Кирило-Методиевата традиция в модерната българска култура* (2018), *Towards confessional unity: Bulgarian struggle with a difference* (2023); *Outsider – Enemy – Citizen: A History of Humanists in Bulgaria* (2025). Badania te wykazały, że pojęcia mają sensy zmienne, a ich genealogia jest niejednorodna. Nie do przecenienia jest kontekst pragmatyczny i retoryczny ich użyć, a interpretacje stale wymagają lokalnych punktów odniesienia i uruchomionej perspektywy wielości krzyżujących się doświadczeń.

Za ważne osiągnięcie uważam ponadto mój artykuł „*Химнът „Кирил и Методий" на Стоян Михайловски като медия на паметта. Канонът – Контекстът – Криптата* (2023), w którym w ramach namysłu nad tzw. cyrylo-metodejskimi miejscami pamięci dokonałam interpretacji słynnego hymnu Stojana Michajłowskiego, będącego obowiązkowym (i mocno skonwencjonalizowanym) elementem rytuału pamięci św. św. Cyryla i Metodego w Bułgarii. Wychodząc od historii recepcji z wykorzystaniem narzędzie badań nad pamięcią, wskazałam na zapoznanie jego potencjału religijnego, co wpisałam w problem (imperatywu) sekularyzacji modeli interpretacyjnych.

Tradycje religijne w historii humanistyki

Po uzyskaniu stopnia doktora: W perspektywie historii recepcji i historii pojęć prowadzę również badania odnoszące się bezpośrednio do historii humanistyki i lokalnego dyskursu naukowego w Bułgarii. Szczególnie ważnym osiągnięciem w tym zakresie jest moja trzecia monografia pt. *Юбилейно и модерно. Кирило-методиевският разказ през социализма в България* (Cyrylo-Metodejskie Centrum Badawcze przy Bułgarskiej Akademii Nauk, 2020),

która przyniosła mi awans na stanowisko docenta w Bułgarskiej Akademii Nauk[1]. Książka poświęcona jest narracji, jaka wyłania się z publikacji naukowych bułgarskich filologów i historyków na temat św. św. Cyryla i Metodego, przez okazji najważniejszych rocznic związanych z misją cyrylo-metodejską, świętowanych po 1944 roku, a więc w warunkach państwa socjalistycznego. Moje studium nie tylko w sposób spójny obejmuje kluczowy dla współczesnego obrazu tzw. Braci Sołuńskich okres w historii (kultury) bułgarskiej, pokazując rozwój narracji i z jego związki ze zmieniającą się w kraju oraz bloku wschodnim sytuacją społeczno-polityczną w kluczu idei „rewolucja – oświata – kultura", ale też podejmuje kwestie istotne dla badań nad (nad)użyciami przeszłości historycznej i tradycji religijnej/kościelnej w Europie wschodniej doby komunizmu, zwłaszcza w kontekście tzw. socjalistycznego nacjonalizmu. Wychodzę od sposobów (re)interpretacji przeszłości ludu/narodu i wskazuję na istotne przesunięcia sensów w obrazie „bułgarskich oświecicieli" (ludu/narodu), ale argumentuję za odejściem od kategorii historycznej manipulacji czy zakłamania w opisie zjawiska. Akcentuję ciągłość pewnych ujęć obecnych w bułgarskiej Akademii i pokazuję znaczenie utrwalonych schematowi interpretacyjnych w lokalnej pamięci kulturowej, które odsyłają do idei narodocentryzmu, sytuującej się poza wąskimi ramami nacjonalizmu czy socjalizmu. Wprowadzam ponadto perspektywę postsekularną, aby wykazać, że funkcjonowanie tradycji cyrylo-metodejskiej w nowoczesnej kulturze bułgarskiej wymyka się klasyfikacjom „religijne" czy „świecki" („zeświecczony"). Książka cieszy się dużym uznaniem specjalistów, również w środowisku międzynarodowym, o czym świadczą także pozytywne recenzje, w tym uznanej na świecie historyczki Marii Todorovej („Slavic Review").

Inne osiągniecia z zakresu historii humanistyki wyraża się w prowadzonych badaniach mad funkcjonowaniem tradycji i pojęć kultury religijnej w okresie socjalizmu w Bułgarii, a zwłaszcza w dwóch artykułach: *Ecumenism in Terms of the Cold War: Bulgarian Socialism and the Case of Cyrillo-Methodian Studies* (2023) oraz *The Bulgarian-Macedonian Dispute and Historical Fiction: Understanding the Cyrillo-Methodian Tradition during Socialism* (2025). W pierwszym odsłaniam genealogię i lokalnych kontekst użycia pojęcia ekumenizmu w odniesieniu do misji św. św. Cyryla i Metodego, w drugim – podejmuję delikatny problem relacji bułgarsko-macedońskich i „spornych" miejsc pamięci, skupiając się na różnicach w interpretowaniu dziedzictwa cyrylo-metodejskiego, a zwłaszcza roli św. Klemensa z Ochrydy, w związku z procesem budowania tożsamości narodowej w warunkach komunizmu. Za ważne osiągniecie uważam również badanie upowszechnione w artykule pt. *Slavic Alphabet(s), the*

[1] Zgodnie z prawodawstwem bułgarskim oznacza to habilitację; nie łączy się to jednak z nadaniem stopnia naukowego doktora habilitowanego.

Question of the Origins, and the War of Dreams (2025), w którym wychodząc od porównania współczesnej bułgarskiej macedońskiej narracji na temat pierwszego alfabetu słowiańskiego, zwracam uwagę na znaczenie coraz popularniejszych dziś interpretacji alternatywnych, które funkcjonują poza tradycyjnym reżimem prawdy, ale jednocześnie zdradzają schematy myślowe okresu komunistycznego. Ponadto, argumentuję, że u podstaw wszystkich wzajemnie wykluczających się poglądów na przeszłość historyczną leży fundamentalna sprzeczność między dwoma pojęciami: to, co słowiańskie i to, co bułgarskie.

Pewnego rodzaju syntezą kierunków mojego namysłu nad uwikłaniem interpretacji elit intelektualnych (naukowych i kulturowych) w różne przedsądy światopoglądowe i tradycje religijne jest artykuł pt. *Przeciw „postsekularyzmowi", za humanistyką postsekularną. Pozycje i pojęcia* (2025), który napisany jest we współautorstwie z Tomaszem Wiśniewskim. Śledzimy w nim trajektorię zwrotu postsekularnego w Polsce, a następnie poddajemy krytyce niektóre współczesne użycia pojęć kojarzonych ze zwrotem postsekularnym, budując wizję humanistyki postsekularnej nastawionej na .radykalne wyjście poza dychotomię „religijne – świeckie". Tekst ten stanowi wstęp do redagowanego przez mnie i Wiśniewskiego numeru tematycznego czasopisma „Teksty Drugie" pt. *Postsaecula Saeculorum*, w którym oddajemy sprawiedliwość różnorodności ujęć postsekularnych na gruncie polskim, ale wskazujemy też nowe ścieżki praktykowania postsekularnej perspektywy poznawczej, ze szczególnym uwzględnieniem potencjału hermeneutycznego doświadczenia Europy Środkowo-Wschodniej i Południowej. W naszym ujęciu nie chodzi bowiem o rewitalizację „tego, co religijne" czy uznanie jego mocy, o świecko-religijną rekoncyliację czy syntezę – a takie tendencja można odnaleźć często w zachodniej Akademii, ale też wśród polskich badaczy, podpisujących się pod tymi kategoriami – a o rzeczywiste wyciągniecie konsekwencji z uznania własnych kryptoteologicznych, i sekularystycznych i monopolizujących przedsądów.

Aktywność naukowa

Moja aktualność naukowa wyraża się w konkretnych działaniach w ramach współpracy z różnymi, krajowymi i zagranicznymi, jednostkami naukowymi, a także towarzystwami naukowymi i redakcjami czasopism.

Współpraca z jednostkami naukowymi

W ramach mojego zatrudnienia w Instytucie Slawistyki PAN uczestniczyłam w dwóch kolektywnych projektach badawczych „Bułgarskie miejsca pamięci" (projekt wewnętrzny

ISPAN) oraz „Idee wędrowne na słowiańskich Bałkanach (XVIII–XXI w.)" (Narodowe Centrum Nauki, OPUS, nr 2014/13/B/HS2/01057), które połączyły międzynarodowe grono badaczy (pierwszy – polskich i zagranicznych bułgarystów; drugi – polskich slawistów, neogrecystów, orientalistów oraz filozofów, historyków, filologów z ośrodków zagranicznych). Jego efekty zostały opisane wyżej. W latach 2022–2025 roku realizowałam ponadto własny projekt naukowy, „Sekularyzacja i literatura. Elity bułgarskie problem problemu religii (1892–1944)" (Narodowe Centrum Nauki, SONATA, nr 2019/35/D/HS2/005), w ramach którego zrekonstruowałam fragment lokalnej historii kultury i myśli literaturoznawczej w świetle doświadczenia nowoczesności na przykładzie formacji intelektualnej składającej się z bułgarskich krytyków literackich i historyków literatury, którzy położyli fundamenty rodzimej humanistyki. W toku badań zweryfikowałam swoje założenia poznawcze i praktykowane podeście badawcze, dopracowałam metodologię badania problematyki sensów „tego, co religijne" w dyskursie krytyczno-literackim w pierwszych dekadach XX wieku w Bułgarii, a także nawiązałam kontakty z członkami Society of History of Humanities, co otwiera pole do dalszego okazywania wpływu w zakresie historii humanistyki. Dotychczasowe rozpoznania związane z relacją „religijne – świeckie" na gruncie kultury bułgarskiej wywołały także zainteresowanie badaczy odpowiedzialnych za przygotowanie publikacji poświęconej wzorom świeckości w Europie wschodniej i południowej w ramach znanego projektu „Multiple Secularities – Beyond the West, Beyond Modernity", afiliowanego przy Uniwersytecie w Leipzig. Owoce tej współpracy dopiero czekają na publikację.

Jednocześnie jestem zatrudniona w Cyrylo-Metodejskim Centrum Badawczym przy Bułgarskiej Akademii Nauk, gdzie prowadzę badania nad tradycją cyrylo-metodejską w kluczu historii kulturowej i historii humanistyki. Od 2020 roku w oparciu o habilitację opisaną wyżej zajmuję stanowiska docenta i członka Rady Naukowej Centrum Kształcenia Bułgarskiej Akademii Nauk. Jako członek kolektywu biorę udział w różnych projektach naukowych, a także konsorcjach „Nasledstvo BG" i „KlaDa BG".

W ramach współpracy międzynarodowej Polskiej Akademii Nauk i Bułgarskiej Akademii Nauk brałam udział w trzech projektach naukowych, w tym w dwóch z nich byłam kierownikiem ze strony polskiej. Efektem tych prac były nie tylko dwie międzynarodowe konferencje naukowe w Sofii („Библейският текст в южнославянските литератури от Средновековието до Новото време (Функции. Рецепция. Интерпретации)", 2014; „Граници и граничност в южнославянските литератури: градското и библейското"; 2019), ale też tom tematyczny w czasopiśmie „Slavia Meridionalis" („Tekst biblijny w literaturach południowosłowiańskich od średniowiecza do nowoczesności", 2016).

Współpraca z towarzystwami naukowymi i redakcjami czasopism

Jestem aktywna naukowo jako członek dwóch międzynarodowych towarzystw naukowych. Od 2023 roku jestem współkierowniczką wraz z prof. Anna Marią Totomanovą, prof. Florentiną Badalanovą-Geller (do 2025), dr hab. Magdaleną Lubańską, prof. UW (od 2025) międzynarodowej grupy badawczej w ramach European Association of Biblical Studies – EABS Research Unit „Slavonic Parabiblical Traditions". Prowadzone są tu badania nad wzorcami biblijnych i parabiblijnych funkcjonującymi w średniowiecznych i nowożytnych kulturach słowiańskich, zarówno w piśmiennictwie, jaki tradycji ustnej oraz sztuce wizualnej. Służą one wniknięciu w wyjątkowy krajobraz intelektualny dziejów recepcji kanonicznego tekstu biblijnego w słowiańskiej domenie kulturowej. W tym sensie łączą one wysiłki nie tylko slawistów i paleoslawistów, ale także specjalistów z zakresu tradycji hebrajskiej/aramejskiej, greckiej, syriackiej czy łacińskiej. Celem jest pokazanie, dlaczego i w jaki sposób słowiańskie dziedzictwo parabiblijne wykracza swoim znaczeniem daleko poza studia slawistyczne.

Jako członkini European Society of Woman in Theological Reseach i (aktualnie) wice-sekretarz Zarządu biorę też aktywny udział w działaniach na rzecz towarzystwa, a także – w szczególności – w spotkaniach online, tzw. ESWTR Digital Meetings. Celem towarzystwa jest umożliwienie międzynarodowej i międzywyznaniowej współpracy w ramach sieci naukowczyń zajmujących się teologią, religioznawstwem i dziedzinami pokrewnymi.

O mojej istotnej aktualności naukowej świadczy również bogate doświadczenie w konferencjach naukowych w różnych krajach Europy i USA, wyrażające się nie tylko w wygłaszanych referatach, ale też współorganizowaniu specjalnych paneli tematycznych, np. „What is Christian? Views and notions in popular and scientific discourses" (European Academy of Religion, Palermo, 2024), „Is There a Postsecular History of the Humanities?" (Making of Humanities Conference, Lund, 2024), „Addressing and unbiasing the studies of/on religion in Eastern and Southeastern Europe (European Academy of Religion, Wiedeń, 2025) oraz „(Mis)understanding 'the religious' in the Balkans: Problems and prejudices" (Światowy Kongres IAHR, Kraków, 2025), które łączą i prezentują badania uczonych z różnych części świata. Często te spotkania są związanie z członkostwem w towarzystwach naukowych, ale ich realizacja łączy się z ustanawianiem własnych sieci kontaktów międzynarodowych .

Moja aktywność naukowa widoczna jest również we współredagowaniu numerów tematycznych czasopism „Teksty Drugie" (*Postseacula seaculorum*), „Zeszyty Łużyckie" (*Religious, confessional, and alternative worldview minorities. The search for spiritual independence*) i „Slavia Meridionalis" (*Intelektualiści i to, co religijne*; *Transfer idei i słowiańskie Bałkany*; *Tekst biblijny w literaturach południowosłowiańskich od średniowiecza*

do nowoczesności; *Idee wędrowne na Słowiańszczyźnie południowej i zachodniej (początek i koniec czasów*), a także tomu zbiorowego pt. *The Experience of Faith in Slavic cultures and literatures in the context of postsecular thought* (2018). Wszystkie w pewnym sensie odsyłają do problematyki religijności i światopoglądów w warunkach nowoczesności i wpisują się w podzielane przeze mnie przekonanie o potrzebie ujęcia kompleksowego i porównawczego – poza utartymi ścieżkami klasyfikacji i językami nauki zachodniocentrycznej.

Osiągnięcia dydaktyczne, organizacyjne oraz popularyzujące naukę

Dydaktyka

W trakcie studiów doktoranckich prowadziłam w Instytucie Slawistyki Zachodniej Południowej Uniwersytetu Warszawskiego następujące zajęcia o charakterze obligatoryjnym w programie studiów I lub II stopnia: 1) „Zarys dziejów kultur Słowian zachodnich i południowych"; 2) „Zarys dziejów Słowian Zachodnich i południowych (czynniki przemian kulturowych) – Bułgaria" oraz 3) „Praktyczna nauka języka bułgarskiego – Translatoryka". Ponadto prowadziłam warsztaty autorskie 4) „Biblia w kulturze Słowian południowych" (fakultatywne).

Po uzyskaniu stopnia doktora na zaproszenie dwu uczelni wygłosiłam dwa wykłady skierowane do uczestników II i III stopnia studiów : 1) „A Ty w co wierzysz?" Wokół praktyk i prze(d)sądów w badaniach prawosławnych kręgów kulturowych (Przypadek Bałkanów) (Uniwersytet Szczeciński, Międzynarodowa Multidyscyplinarnej Konferencji Doktorantów Uniwersytetu Szczecińskiego; 4 czerwca 2023); 2) „Кой е българският хуманист? За историята и понятията в българската култура" (Południowo-Zachodni Uniwersytet im. św. Iwana Rilskiego w Błagojewgradzie, Wydział Filologiczny; 27 listopada 2024).

Jestem również autorką wideo lekcji w języku bułgarskim „Кирило-методиевската традиция след Освобождението: употребите и значенията през социализма", która dostępna jest od 2022 roku na kanale YouTube Cyrylo-Metodejskiego Centrum Badawczego przy Bułgarskiej Akademii Nauk. Aktualnie moje zajęcia autorskie „Кирило-методиевският разказ в българската културна история през XX век" znajdują sia w ofercie dydaktycznej Szkoły Doktorskiej Bułgarskiej Akademii Nauk.

Działalność organizacyjna

Głównym świadectwem mojej działalności organizacyjnej jest wieloletnia praca w redakcji czasopisma „Slavia Meridionalis" (ISSN 2392-2400), którą rozpoczęłam w 2014 toku

jako sekretarzyni redakcji, dziś zaś pełnię funkcję redaktorki naczelnej. Przez 12 lat przeszłam całą drogę rozwoju zawodowego w redakcji, biorąc udział we wszystkich etapach prac redakcyjnych. Uczestniczyłam w procesie przechodzenia czasopisma do trybu publikacji online w Wolnym Dostępie, a także włączania go do międzynarodowych baz Scopus i Web of Science. Uznaję za swoje osiągnięcie fakt, że czasopismo utwierdziło swoją renomę w środowisku slawistycznym, a także z powodzeniem wkroczyło na arenę międzynarodową w nowych warunkach wydawniczych, zachowując przy tym w swojej polityce publikacyjnej równowagę między tematami tradycyjnie istotnymi dla regionu a tymi najbardziej aktualnymi.

Ponadto, byłam aktywnym członkiem komitetów organizacyjnych trzech międzynarodowych konferencji naukowych. 1) Konferencja „Idee wędrowne na Słowiańszczyźnie zachodniej i południowej" (Warszawa, 26-27.04.2013), antycypująca wystąpienia o grant, została zorganizowana w ramach współpracy z Fundacją Slawistyczną oraz Domem Spotkań z Historią, dzięki dofinansowaniu przez MNiSW (589/P-DUN/2013). Miała na celu popularyzację wiedzy na temat kultur słowiańskich z Europy Środkowo-Wschodniej i Bałkanów, zwrócenie uwagi na interdyscyplinarną problematykę historii idei, w tym innowacyjne ujęcie w jej świetle materiału słowiańskiego, oraz umożliwienie szerszej publiczności spotkanie z wybitnymi przedstawicielami polskiej i zagranicznej humanistyki. 2) Konferencja „Niekonwencjonalne historie instytucji slawistycznych" (Warszawa, 23-25.10.2014) została zorganizowana okazji 60-lecia Instytutu Slawistyki PAN przez Instytut Slawistyki PAN, Fundację Slawistyczną i Oddział Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w Warszawie i służyła zainicjowaniu dyskusji na temat historii slawistyki, a także refleksji nad mechanizmami kształtowania się humanistyki, które nie zostały zapisane przez historię oficjalną, związkami między warunkami powstawania wiedzy i jej wytworami. 3) Konferencja „Christian Missions in the European Middle Ages and their Intellectual Heritage. History, Notions, Ideas" (Sofia, 22-24.05.2025) została zorganizowana przez Cyrylo-Metodejskim Centrum Badawcze przy Bułgarskiej Akademii Nauk i miała na celu namysł na kulturowym i intelektualnym dziedzictwem misji chrześcijańskich w Europie, a towarzyszyła jej wystawa „По следите на учениците: Кирило-Методиевският маршрут в България – част от европейския културен маршрут на Съвета на Европа".

Za istotne działanie uznaję również zorganizowanie i poprowadzenie spotkania poświęconego promocji wielotomowej publikacji naukowej Instytutu Slawistyki PAN – „Leksykon idei wędrownych na słowiańskich Bałkanach" (22.04.2021), które odbyło się w języku bułgarskim za pośrednictwem platformy ZOOM. Wydarzenie organizowane było przez Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk oraz Instytut Polski w Sofii i było transmitowane

na stronach Facebook'owych obu instytucji, a jego celem było upowszechnienie wiedzy na temat projektu „Idee wędrowne na słowiańskich Bałkanach (XVIII-XXI)" oraz dyskusja na znaczeniem naukowym i społecznym jego efektu, czyli publikacji 10 tomów Leksykonu. Wśród gości byli uczestnicy projektu oraz slawiści i bułgaryści z Polski i zagranicy, zaś odbiorcami byli nie tylko przedstawiciele bułgarskiego środowisko naukowe (humaniści i przedstawiciele nauk społecznych), ale też dziennikarze, publicyści oraz dyplomaci.

Popularyzacja nauki

Oprócz wspomnianego wyżej spotkania poświęconego „Leksykonowi idei wędrownych na słowiańskich Bałkanach", uczestniczyłam też w innych wydarzeniach popularyzujących naukę:
Autorskie wykłady popularyzujące:

1. „Biesiada Słowiańska: Dlaczego Wokulski wyjechał do Bułgarii?" (Warszawa, 15.12.2014) – wykład w cyklu „Biesiada Słowiańska", organizowany przez Instytut Slawistyki PAN w celu upowszechniania wiedzy o relacjach polsko-bułgarskich
2. „Юбилейните сборници като свидетели на епохата. Към въпроса за рецепцията на Кирило-Методиевската традиция в модерната българска култура" (Sofia, 28.04.2015) – wykład otwarty w Instytucie Etnologii i Folklorystyki BAN (w ramach projektu „Стимулиране развитието на научния потенциал в изследванията на културната памет, културното наследство и идентичности" (BG 051PO001-3.3.06-0015), mający na celu upowszechneinie wiedzy na temat śś. Cyryla i Metodego przez pryzmat dyskursu junileuszowego w Bułgarii
3. „Od rewolucjonistów do ekumenistów. Święci Cyryl i Metody w okresie socjalizmu w Bułgarii" (Warszawa, 27.10.2021) – wykład otwarty w ramach cyklu seminariów „Slawistyczna środa", organizowany online przez Instytut Slawistyki PAN, mające na celu upowszechnienie wiedzy na temat tradycji cyrylo-metodejskiej i jej szczególnego funkcjonowania w warunkach reżimu komunistycznego w Bułgarii.
4. „Przynależność bez wiary? Bułgarska tożsamość prawosławna a literaturoznawstwo" (Warszawa, 17.05.2022) – wykład online w ramach otwartego seminarium Zakładu Literaturoznawstwa i Kulturoznawstwa Instytutu Slawistyki PAN, którego celem było przedyskutowanie bułgarskiej tożsamości prawosławnej w odniesieniu do narodowej „wielkiej narracji" oraz roli literatury i literaturoznawstwa.

Wystawy popularyzujące wiedzę:

1. „Св. Климент – Просветителят" (25.11.2026) – jestem współautorem koncepcji wystawy, wyprodukowanej przez Cyrylo-Metodejskie Centrum Badawcze BAN z

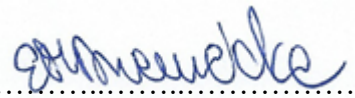
okazji 1100. rocznicy śmierci św. Klimenta Ochrydzkiego i cyklicznie wystawianej w różnych miastach w Bułgarii w celu upowszechniania widzu na temat tego najbardziej znanego ucznia św. św. Cyryla i Metodego.

Udział w mediach:

1. Audycja radiowa „O wszystkim z kulturą" (Program Drugiego Polskiego Radia) – odcinek pt. „Judasz jako bohater kulturowy" (22.12.2016)
2. Audycja radiowa „OFF Czarek" (Tok FM) – odcinek pt. „Herezja Judasza w kulturze (po)nowoczesnej" (28.03.2017)
3. Program Bułgarskiej Telewizji Państwowej „История.бг" – odcinek pt. „Кирило-Методиевата традиция в България. Развитие и тенденции" (29.05.2023)
4. Audycja w bułgarskim radiu internetowym Ave Maria pt. „24 май: Език, памет и идентичност" (24.05.2024)

Nagrody

1. Nagroda dla Młodego Uczonego Bułgarskiej Akademii Nauk im. prof. Marina Drinowa (2017);
2. Nagroda Fundacji Slawistycznej za debiut książkowy w dziedzinie slawistyki (2017) za książkę *Herezja Judasza w kulturze (po)nowoczesnej*.

……

(podpis wnioskodawcy)